

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΆΞΙΟΝ ΕΣΤΙ, Τα Πάθη, άσμα δ'
Ένα το χελιδόνι

«Το «Άξιον Εστί» είναι ο καθρέφτης που ο λαός μας βλέπει μέσα του το ιστορικό του πρόσωπο».

Μίκης Θεοδωράκης, «Περί Τέχνης»

Μνήμεια
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΕΝΑ ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

ΑΣΜΑ Δ' ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ "ΤΑ ΠΑΘΗ"

Ένα το χελιδόνι * κι η Άνοιξη ακριβή
Για να γυρίσει ο ήλιος * θέλει δουλειά πολλή
Θέλει νεκροί χιλιάδες * να 'ναι στους Τροχούς
Θέλει κι οι ζωντανοί * να δίνουν το αίμα τους.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έχτισες μέσα στα βουνά
Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έκλεισες μες στη θάλασσα!

Πάρθηκεν από Μάγους * το σώμα του Μαγιού
Το 'χουνε θάψει σ' ένα * μνήμα του πελάγου
Σ' ένα βαθύ πηγάδι * το 'χουνε κλειστό
Μύρισε το σκοτάδι * δι κι όλη η Άβυσσος.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μέσα στις πασχαλιές και Συ
Θέ μου Πρωτομάστορα * μύρισες την Ανάσταση!

Σάλειψε σαν το σπέρμα * σε μήτρα σκοτεινή
Το φοβερό της μνήμης * έντομο μες στη γη
Κι όπως δαγκώνει αράχνη * δάγκωσε το φως
Έλαμψαν οι γιαλοί * κι όλο το πέλαγος.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έζωσες τις ακρογιαλιές
Θέ μου Πρωτομάστορα * στα βουνά με θεμέλιωσες!

Το ποίημα γεννήθηκε μέσα από την επώδυνη εμπειρία της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αποδίδει την απόγνωση των Ελλήνων μπροστά στη φονική δράση των Γερμανών, στην πείνα που θέριζε κατά χιλιάδες τους πολίτες και στην αδυναμία ουσιαστικής αντίδρασης τόσο των Ελλήνων όσο και της Ελλάδας ως κράτους. Μέσα σε τέτοιες δραματικές στιγμές για το ελληνικό έθνος καθίσταται σαφές πως οι άνθρωποι οφείλουν να δράσουν συλλογικά, συνειδητοποιώντας και αποδεχόμενοι πως η ατομική δράση δεν επαρκεί και πως το βίωμα του πολέμου είναι καθολικό. Μια οδυνηρή κοινή εμπειρία που καλεί τους πολίτες να ενωθούν, για να αντιμετωπίσουν μαζί τον πόνο και να δώσουν μαζί τον σημαντικότερο αγώνα της ζωής τους.

Η αγωνιστική διάθεση του ποιήματος και η απουσία συγκεκριμένων χρονολογικών ή ιστορικών αναφορών, το αποδεσμεύουν από τη δεδομένη ιστορική περίοδο και το καθιστούν διαχρονικό σύμβολο αγώνα και ελπίδας για τον πολύπαθο ελληνισμό. Ο Ελύτης, άλλωστε, αξιοποιεί στο Άξιον Εστί ολόκληρη την πορεία του ελληνισμού, τόσο σε επίπεδο γλωσσικό όσο και σε επίπεδο ποιοτικής απόδοσης της ελληνικής ταυτότητας. Ο ποιητής αναδεικνύει το ιδιαίτερο εκείνο στοιχείο της ελληνικής ψυχής, που έχει δώσει σ' αυτό τον λαό τη δυνατότητα να αντιστέκεται και να επιβιώνει παρά τις πλείστες δυσκολίες που έχει συναντήσει στη μακραίωνη πορεία του [βλ. Ψαλμός Β' Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική].

Το άσμα δ' αποτελείται από τρεις τετράστιχες στροφές με τρία επωδικά δίστιχα μεταξύ τους. Κάθε στίχος χωρίζεται στα δύο από έναν ρόδακα¹, ο οποίος, εκτός των άλλων λειτουργιών, επιβάλλει το σταμάτημα της φωνής και την εκπνοή με τρόπο που το άσμα μοιάζει σαν παραδοσιακό χελιδόνισμα².

Θεματικός πυρήνας: Τα Πάθη και η Άνοιξη – Ανάσταση. Μέσα από το σκοτάδι των Παθών (πόλεμος- πείνα – κατοχή) θα λάμψει το φως της λύτρωσης, το φως της Ανάστασης.

Μήνυμα: Μετά το θάνατο – σκλαβιά έρχεται η Ανάσταση – Ελευθερία.

¹ Ο ρόδακας (ρόδαξ, ρόδον, τριαντάφυλλο), είναι ένα διαχρονικό κόσμημα, σύμβολο και φυλακτό. Ο ρόδακας στους αρχαίους πολιτισμούς ήταν ηλιακό σύμβολο. Η χρήση του άρχισε από την Μυκηναϊκή εποχή και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Το σχήμα και ο αριθμός των φύλλων του και ο συμβολισμός του συναρτώνται με τις δοξασίες των αρχαίων θρησκειών των Ελλήνων, με την χριστιανική μας πίστη [...]

² Τραγούδι που παλιότερα έλεγαν στα παιδιά για την άνοιξη και στα χελιδόνια

Ερμηνευτική προσέγγιση, ανάλυση του ποιήματος¹

Ένα το χελιδόνι * κι η Άνοιξη ακριβή
Για να γυρίσει ο ήλιος * θέλει δουλειά πολλή
Θέλει νεκροί χιλιάδες * να 'ναι στους Τροχούς
Θέλει κι οι ζωντανοί * να δίνουν το αίμα τους.

Το ποίημα είναι εμπνευσμένο από τα δύσκολα χρόνια της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα. Οι δεινές συνθήκες κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής θέτουν σε σκληρή δοκιμασία το ηθικό σθένος των Ελλήνων κι εκμηδενίζουν τις ελπίδες τους για την πολυπόθητη απελευθέρωση. Η Άνοιξη για την οποία μιλάει ο ποιητής της είναι μια μεταφορική Άνοιξη· η Εθνική. Η Άνοιξη αυτή ταυτίζεται με την απελευθέρωση της Ελλάδας από τη γερμανική κατοχή. Οι ελπίδες όμως για τον ερχομό της είναι λιγοστές. Για να αλλάξει εποχή και να έρθει η Άνοιξη χρειάζεται δουλειά πολλή, δηλαδή επίπονος αγώνας, προσπάθεια, θυσίες. Το ένα και μοναδικό χελιδόνι δεν επαρκεί για να φέρει τη δυσεπίτευκτη άνοιξη. Τα ελάχιστα μηνύματα αισιοδοξίας και οι μεμονωμένες προσπάθειες, δεν αρκούν για να αλλάξουν την επώδυνη κατάσταση που βιώνει ο ελληνικός λαός. Απαιτούνται νεκροί και αίμα για να γυρίσει ο τροχός της μοίρας και να έλθουν στην Ελλάδα καλύτερες μέρες. Χρειάζεται να αθροιστούν πολλοί αγώνες που είναι αναπόφευκτο να αφήνουν πίσω τους χιλιάδες νεκρούς. Η δύσκολη αυτή εμπειρία είναι ένα διδάγμα συλλογικότητας και σύμπνοιας. Ο μόνος τρόπος για να γυρίσει ο ήλιος, για να αλλάξει η ροή της ιστορίας, είναι να τεθεί στον αγώνα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Ο αγώνας απαιτεί χιλιάδες νεκρούς, αλλά και πολλαπλές θυσίες απ' όσους παραμένουν ζωντανοί οι οποίοι οφείλουν να διακρίνονται από πνεύμα αυτοθυσίας. Είναι εξάλλου γνωστό ότι τα μεγάλα έργα στεριώνουν μόνο με θυσίες.

Ο αγώνας για την ελευθερία, ο αγώνας για την αλλαγή κάθε δύσκολης κατάρσεως, δεν είναι υποχρέωση ή κατάρτηση λίγων ανθρώπων, είναι αποτέλεσμα μιας συλλογικής προσπάθειας, στα πλαίσια της οποίας όλοι καλούνται να προσφέρουν ό,τι περισσότερο μπορούν, ακόμη και την ίδια τους τη ζωή.

Για να γυρίσει ο ήλιος * θέλει δουλειά πολλή

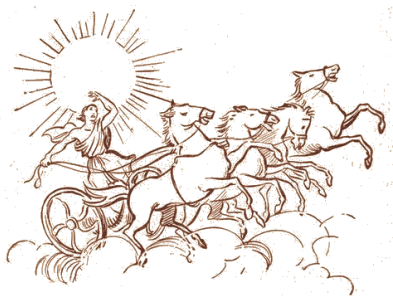
Η εικόνα του ήλιου ως άρματος αντλείται ασφαλώς από την ελληνική μυθολογία, η ίδια όμως εικόνα υπάρχει και στο Πνευματικό Εμβατήριο του Αγγέλου Σικελιανού.

Ο Ήλιος δεν μπορεί να γυρίσει μόνος του, θέλει δουλειά. Θέλει θυσίες και αγώνες συνεχείς και ασταμάτητους για να γυρίσει ο ήλιος, για να έρθει η Άνοιξη - Ελευθερία - Απολύτρωση.

Θέλει νεκροί χιλιάδες * να 'ναι στους Τροχούς

Εδώ υπονοείται ο τροχός της μοίρας, για να τονιστεί η αναγκαιότητα της θυσίας και του θανάτου στο όνομά της. Επαναλαμβάνεται ο ρόλος και η σημασία των θυσιών. Για να υψωθεί το άρμα του ήλιου πρέπει να δώσουν πολλοί τη ζωή τους.

«Θέλει ἀρετήν και τόλμην ἢ Ἐλευθερία»
(Ανδρέας Κάλβος, Εἰς Σάμον)

¹ Μεγάλο μέρος των σημειώσεων προέρχεται από φιλολογικούς ιστοχώρους και διαδικτυακά blogs.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έχτισες μέσα στα βουνά
Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έκλεισες μες στη θάλασσα!

Οι στίχοι αυτοί αποτελούν την **επωδό** του ποιήματος. Η αναφώνηση «**Θεέ μου πρωτομάστορα,**» που θα επαναληφθεί έξι φορές μέσα στο ποίημα, ισοδυναμεί με «**Πλάστη μου, Δημιουργέ μου**» και είναι επηρεασμένη από το δημοτικό τραγούδι «Του γεφυριού της Άρτας».

Ο Θεός προσφωνείται **πρωτομάστορας**, ως ο πρώτος -χρονικά και ποιοτικά- όλων των δημιουργών και του αποδίδεται η **ακατάλυτη αγάπη του Έλληνα για τον τόπο του**, μιας κι έχτισε κομμάτι της ψυχής των Ελλήνων σε κάθε σημείο της ελληνικής γης, συνδέοντας έτσι δια παντός τους ανθρώπους με τον όμορφο αυτό τόπο.

Μονάχα η θεϊκή παρέμβαση μπορεί να εξηγήσει την ομορφιά αυτού του τόπου, που περιτριγυρισμένος (κλεισμένος / «με έκλεισες») στο μεγαλύτερο μέρος του απ' τη θάλασσα, κρατά κλεισμένους κοντά του και τους ανθρώπους, που δε θέλουν και δεν μπορούν να απαρνηθούν την ομορφιά της Ελλάδας, που μέσα της έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει.

Η φωνή του ποιητικού υποκειμένου εκπροσωπεί τον Έλληνα, τον κάθε Έλληνα πολίτη και αποκαλύπτει το βαθύ δέσιμο με τον τόπο του. **Μες στα βουνά και μες στη θάλασσα, σε όλο το ιδιαίτερο τοπίο της χώρας μας, βρίσκεται αξεδιόλυτα ενωμένη η ελληνική ψυχή με τον ελληνικό τόπο.** Ο νησιώτης ποιητής έχει σαφώς την προτίμησή του στη θάλασσα, χωρίς ποτέ όμως να αδιαφορεί και για την ομορφιά των ορεινών περιοχών.

Οι φράσεις **μ' έχτισες μέσα στα βουνά** και **μ' έκλεισες μες στη θάλασσα** δηλώνουν **το τοπίο της Ελλάδας**: ένα τοπίο που αποτελεί **τη μοίρα της, την πνευματική γεωγραφία**. Το ίδιο όμως αυτό τοπίο είναι **ταυτόχρονα και η μοίρα του ποιητή τη συγκεκριμένη αυτή στιγμή**. Έτσι συνδέεται το γενικό με το ειδικό. Στα ηπειρωτικά βουνά [Πίνδος, Αλβανία] ο ποιητής του '40 **πραγματοποίησε το χρέος του** προς την πατρίδα. **Η θάλασσα, από την άλλη, άσκησε πάνω του μια ακαταμάχητη γοητεία** και επηρέασε έντονα την ποίησή του. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο Ελύτης χαρακτηρίστηκε **ποιητής του Αιγαίου**.

Το «**έκλεισες μες στη θάλασσα**» έχει επίσης δίσημο νόημα, γενικό και ειδικό: **Ο δημιουργός περιέβαλε την Ελλάδα με τη θάλασσα αλλά και φυλάκισε τον ποιητή στη σαγήνη της.**

Με το πρώτο επωδικό δίστιχο

ο ποιητής εκφράζει στο Θεό ένα **παράπονο** γεμάτο όμως περηφάνια για τη **γεωγραφική θέση και μορφή της Ελλάδας**.

Χτισμένη σαν τη γυναίκα του Πρωτομάστορα **μέσα στα βουνά** για να στεριώσει το γεφύρι του πνεύματος ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή και κλεισμένη, φυλακισμένη μ' ένα σαγηνευτικό αποκλεισμό, **στη θάλασσα, μοίρα και έρωτα διαιώνιο του Ελληνισμού**.

Πάρθηκεν από Μάγους * το σώμα του Μαγιού
Το' χουνε θάψει σ' ένα * μνήμα του πελάγου
Σ' ένα βαθύ πηγάδι * το 'χουνε κλειστό
Μύρισε το σκοτάδι * δι κι όλη η Άβυσσος.

Η Άνοιξη, η Ελευθερία είναι φυλακισμένη στη γη. Η στροφή αυτή είναι επηρεασμένη από την **εις Άδου κάθοδον του Χριστού**. Έτσι η Άνοιξη της Ελλάδας παρουσιάζεται όπως ο ενταφιασμός του Χριστού. Όμως η Άβυσσος, δηλαδή ο θάνατος, ετοιμάζει στα έγκατα της γης μια νέα ανθοφορία. Η Ανάσταση του Χριστού θα είναι και Ανάσταση της Ελλάδας.

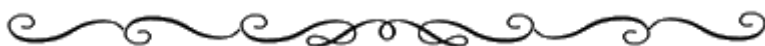
«**Το σώμα του Μαγιού**» είναι η εσταυρωμένη άνοιξη, σύμβολο της καθημαγμένης Ελλάδας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που το πήραν οι «Μάγοι». Η λέξη αποτελεί βέβαια παρηχητικό συνειρμό (Μάγους-Μαγιού) αλλά ταυτόχρονα **παραπέμπει και στην έννοια μάγοι-απατεώνες, τα πνεύματα του Κακού** στο τότε διεθνές σκηνικό, οι δυνάμεις της βίας που έθαψαν το σώμα της Ελλάδας μέσα σε θαλασσινό τάφο, σ' ένα βαθύ πηγάδι. **Όπως, όμως, η Σταυρωμένη Θεότητα αναστήθηκε σκορπίζοντας τις ευωδιές της αναγεννημένης φύσης στο σκοτάδι του Άδην, έτσι θα αναστηθεί κι η σταυρωμένη Ελλάδα.**

Έτα το χελιδόνι
κι η άνοιξη ακριβή
γιατί γυρίζει ο ήλιος
ανά σουλάκι πολλή
θέλει να κερδίσει χιλιάδες
να λυγίστους τροχούς
θέλει κι οι θορυνοί
να έρουν το ταμείο τους.

Ο ενταφιασμός του σώματος της άνοιξης έχει **διπλή σημασία**, καθώς από τη μία εκφράζει την **απουσία της ελπίδας**, όπως αυτή βιώνεται από τους Έλληνες στα δύσκολα χρόνια της κατοχής, κι απ' την άλλη **γεννά την προσδοκία της ανάστασης** και της κατανίκησης του ίδιου του θανάτου.

Το γεγονός ότι σταδιακά αρχίζει το σκοτάδι κι όλη η Άβυσσος να μυρίζει απ' τις ευωδιές του Μαγιού, αποτελεί την πρώτη εκείνη ένδειξη πως **η άνοιξη, που τόσο προσδοκούν οι Έλληνες, δεν μπορεί παρά να έρθει**, φέρνοντας την απελευθέρωση απ' την επαχθή γερμανική κατοχή.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μέσα στις πασχαλιές και Συ
Θέ μου Πρωτομάστορα * μύρισες την Ανάσταση!

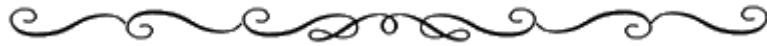
Στην επωδό αυτή φαίνεται ότι ο **Θεός των παθών αποφασίζει για το υποδουλωμένο Γένος την Ανάσταση**. Οι **πασχαλιές**, αρωματικό δέντρο που ανθοφορεί την άνοιξη και είναι συνδεδεμένο με την Ανάσταση, **προμηνύουν το Πάσχα των Ελλήνων, δηλαδή την Ανάσταση του τόπου που έρχεται με την απελευθέρωση.**

Η **επανάληψη των αποστροφών** προς τον πρωτομάστορα Θεό **ενισχύει τη μουσικότητα του ποιήματος** και συνάμα **τονίζει τη βαθιά ανάγκη της θρησκευτικής συνδρομής**. Οι σκληρά δοκιμαζόμενοι Έλληνες βρίσκουν **παρηγοριά κι ελπίδα στη χριστιανική τους πίστη** και στη σκέψη πως στον αγώνα που δίνουν **δεν είναι μόνοι τους**. Άλλωστε, σε όλες τις μεγάλες δοκιμασίες του ελληνισμού, οι Έλληνες βρήκαν στη χριστιανική τους πίστη μια σταθερή πηγή ελπίδας κι ένα ισχυρό σημείο αναφοράς για την κοινή τους προσπάθεια.

Ο Θεός ενυπάρχει στις πασχαλιές, ως η ζωοποιός εκείνη δύναμη που ωθεί στο πέρασμα από τον θάνατο στην ανάσταση, από τον χειμώνα στην άνοιξη και κατ' επέκταση από τη σκλαβιά στην ελευθερία. Οι **πασχαλιές**, άρρηκτα συνδεδεμένες με το Πάσχα, αποτελούν ένα **διττό σύμβολο** υπό την έννοια ότι

συμβολίζουν τόσο την **άνοιξη**, όσο και την **ιερή γιορτή**. Κι αν η άνοιξη, διαχρονικό σύμβολο ελπίδας, είναι το απλούστερο πέρασμα απ' την αδράνεια του χειμώνα σε μια έκρηξη ανθοφορίας και στο ζωντάνεμα της φύσης, **το Πάσχα είναι το ισχυρότερο σύμβολο της ανατροπής μιας κατάστασης που θεωρείται ανέκκλητη**. Το Πάσχα συμβολίζει το πέρασμα από το θάνατο στη ζωή, από τη Σταύρωση στην Ανάσταση.

Ο **Θεός** που έδωσε στον Ιησού Χριστό τη δύναμη να νικήσει τον θάνατο και να προσφέρει στην ανθρωπότητα το ισχυρότερο μήνυμα ελπίδας, όχι μόνο βρίσκεται μέσα στις πασχαλιές, αλλά «**μυρίζει**» μαζί με τους ανθρώπους το μήνυμα της επερχόμενης Ανάστασης, **συνυπάρχει μαζί τους, είναι πλάι τους, παντοτινός ηγέτης και συνοδοιπόρος**.

Σάλεψε σαν το σπέρμα * σε μήτρα σκοτεινή
Το φοβερό της μνήμης * έντομο μες στη γη
Κι όπως δαγκώνει αράχνη * δάγκωσε το φως
Έλαμψαν οι γιαλοί * κι όλο το πέλαγος.

Στη στροφή αυτή, που έχει έντονα δραματικό χαρακτήρα, **ξυπνά η ιστορική μνήμη του σκλαβωμένου Έλληνα**. Όπως το σπέρμα σαλεύει μέσα στη μήτρα, κυοφορείται για να βγει μια μέρα στο φως, έτσι και η μνήμη του σκλαβωμένου πνεύματος του ανθρώπου ξυπνά κι αστράφτει το φως της Ανάστασης. Η μνήμη του γένους ξυπνά για τη σωτηρία του. Μέσα στο σκοτάδι των παθών, δηλαδή των πολέμων της πείνας και της κατοχής, οδηγείται στο φως της λύτρωσης και της απελευθέρωσης.

Η μνήμη της σοφίας και της γνώσης περνά στην ψυχή του έθνους για να τη γονιμοποιήσει με φως που **δαγκώνει** το σκοτάδι, που **αστραπιαία θα φωτίσει το μυαλό των Ελλήνων**, όπως αστραπιαία δαγκώνει το θήραμα της η αράχνη και το εγκλωβίζει στον ιστό της.

Η **μνήμη των Ελλήνων**, η μνήμη της ελευθερίας, που αποτέλεσε πάντοτε τη βασική επιδίωξη τους και συνάμα η μνήμη όλων των παλαιότερων αγώνων που απέβλεπαν στην **απελευθέρωση από εισβολείς και κατακτητές, αποτελεί άρρηκτο τμήμα της υπόστασής τους**. Η μνήμη αυτή, ως **ανεκτίμητη παρακαταθήκη των προηγούμενων γενιών**, διατρέχει πάντοτε το είναι των Ελλήνων και δεν τους επιτρέπει να αφεθούν σε μια κατάσταση παραίτησης. Βρίσκεται πάντοτε εκεί για να τους **υπενθυμίζει** πως **οι Έλληνες δεν μπορούν να ζήσουν σκλαβωμένοι, υποταγμένοι και ηττημένοι**.

Το **ηρωικό παράδειγμα των προηγούμενων γενιών**, οι αγώνες και οι θυσίες των προγόνων, δίνουν ζωή –όπως το σπέρμα– στην ακατάλυτη θέληση των Ελλήνων και τους **ωθούν ακατάπαυστα στην υπέρβαση κάθε δυσκολίας**. Έτσι, το «**έντομο**» της μνήμης, παρόλο που βρίσκεται θαμμένο στο πέλαγος και κλεισμένο σε βαθύ πηγάδι, μαζί με το σώμα του Μαγιού –μαζί με την ελπίδα–, **λαμβάνει εκ νέου ζωή και αντιδρά**. Το **ζωντανό παρελθόν**, η **επίγνωση όλων εκείνων των δυσκολιών που υπερνικήθηκαν παλιότερα**, η **αθάνατη ψυχή των Ελλήνων**, **μετουσιώνεται σε φως και φωτίζει πέρα ως πέρα τους γιαλούς και το πέλαγος**.

Ακόμη και στις πιο σκοτεινές στιγμές του ελληνισμού, ακόμη και στις πιο σκληρές δοκιμασίες, **όταν η ελπίδα μοιάζει χαμένη**, οι Έλληνες **έχουν στη σκέψη τους το ηρωικό τους παρελθόν και την ένδοξη ιστορία τους**. Οι Έλληνες δεν ξεχνούν τις πλείστες δοκιμασίες του έθνους τους και δεν ξεχνούν πως, **έστω και μετρώντας χιλιάδες νεκρούς, κατόρθωσαν πάντοτε να νικήσουν όποιον προσπάθησε να τους στερήσει την ελευθερία τους**.

Η μνήμη του παρελθόντος, επομένως, λειτούργει ασίχαστα ως μήτρα που γεννά δύναμη, κουράγιο κι ελπίδα, ωθώντας τους Έλληνες σε δράση και αγώνες. Η μνήμη του παρελθόντος δεν επιτρέπει στους Έλληνες να δειλιάζουν και να μένουν άπραγοι στη δυστυχία τους, έρχεται σαν αιφνίδιο δάγκωμα αράχνης και τους ξυπνά απ' τον λήθαργο του πόνου και της σκλαβιάς. Έρχεται ως αιφνίδια σιζιμή διαύγειας και φωτίζει τον νου τους με την αλήθεια της υπόστασής τους. Οι Έλληνες δεν γεννήθηκαν για να ζουν σκλαβωμένοι, γεννήθηκαν για να ζουν ελεύθεροι, γεννήθηκαν για να προασπίζονται με κάθε κόστος την ελευθερία τους.

Θέ μου Πρωτομάστορα * μ' έζωσες τις ακρογιαλιές
Θέ μου Πρωτομάστορα * στα βουνά με θεμέλιωσες!

Το δίστιχο που κλείνει το άσμα αποτελεί νοηματικά επανάληψη του πρώτου διστίχου, καθώς ο ποιητής επαναφέρει τη σκέψη πως ο Θεός έχει συνδέσει αξεδιάλυτα τον Έλληνα ποιητή και άνθρωπο με τον τόπο του (στα βουνά με θεμέλιωσες) και τον έχει συνάμα περιτριγυρίσει με ακρογιαλιές, μιας κι η χώρα αυτή δέχεται τη διαρκή ευλογία της θάλασσας, που κυριαρχεί στο ελληνικό τοπίο.

Ο Θεός πρωτομάστορας που χτίζει και θεμελιώνει τον ποιητή -και κατ' επέκταση κάθε Έλληνα- στα βουνά, μας παραπέμπει στο δημοτικό τραγούδι «Της Άρτας το γιοφύρι», όπου η γυναίκα του πρωτομάστορα χτίζεται στα θεμέλια του γεφυριού. Όπως χρειάστηκε η θυσία της γυναίκας του πρωτομάστορα, για να μπορέσει να χτιστεί και να παραμείνει γερό το γεφύρι της Άρτας, έτσι κι ο τόπος αυτός έχει δεχτεί τις θυσίες χιλιάδων Ελλήνων, προκειμένου να διατηρηθεί ελεύθερος κι ελληνικός.

Το θεμελίωμα, βέβαια, του ποιητή στα βουνά της Ελλάδας, δεν υποδηλώνει αναγκαία την έννοια της θυσίας, φανερώνει ωστόσο τον ισχυρό δεσμό του με τον τόπο αυτό. Ο ποιητής και μαζί του οι Έλληνες, είναι δεμένοι μ' αυτή τη χώρα και δεν μπορούν να την απαρνηθούν.

Με το τελευταίο επωδικό δίστιχο ο ποιητής δείχνει ότι ταυτίστηκε με τα πάθη αλλά και την πνευματική γεωγραφία του τόπου του. Η μοίρα του τόπου του είναι και η μοίρα του ποιητή. Το γεγονός όμως αυτό δεν αποτελεί πηγή δυστυχίας για τον ποιητή αλλά πηγή περηφάνιας και ευτυχίας.

Η αναφορά σε βουνά-θάλασσα αντιστρέφεται σε θάλασσα (ακρογιαλιές)-βουνά. Μεγαλύτερη ακόμα διαφοροποίηση υπάρχει στα ρήματα: το «έκλεισες» γίνεται «έζωσες» και το «έχτισες» γίνεται «θεμέλιωσες». Με την αλλαγή αυτή διαφοροποιούνται και τα συναισθήματα του ποιητή. Το πικραμένο παράπονο της αρχής γίνεσαι περηφάνια. Η θάλασσα σαν το ζωνάρι αγκαλιάζει την Ελλάδα και τον ποιητή και στα βουνά έχει τα ατράνταχτα θεμέλιά του.

«Τα βουνά και βράχια καθώς και η θάλασσα είναι τα κατεξοχήν φυσικά στοιχεία τα συνυφασμένα με την ηθική αλλά και με την εθνική ταυτότητα του ποιητή, ίσως γιατί αποτελούν και τα πρωτογενή συστατικά του τοπίου της Ελλάδας». Ο ίδιος ο Ελύτης στο ερμηνευτικό σχεδιάσμα του Άξιον Εστί θεωρεί τα βουνά και τη θάλασσα «θεματοφύλακες της παράδοσης».

Έτσι, με το τελευταίο δίστιχο

ο ποιητής ταυτίστηκε με την πνευματική γεωγραφία και τη μοίρα των παθών του συνόλου.

Εκφραστικά μέσα

- Παρομοιώσεις: σαν σπέρμα, όπως δαγκώνει
- Επαναλήψεις: Θε μου Πρωτομάστορα
- Παρηχήσεις: Μάγοι – Μαγιού
- Αντιθέσεις: νεκροί / ζωντανοί – βουνά / θάλασσα – σκοτάδι / φως – θάνατος / ανάσταση
- Σχήμα κύκλου: α' και γ' επωδός
- Εικόνες συμβολικές: οπτικές: α', β', γ' στροφές, α' και γ' επωδός
οσφρητικές : β' επωδός

Υπερρεαλισμός

Ο Υπερρεαλισμός [σουρεαλισμός] είναι πρωτοποριακό λογοτεχνικό κίνημα του 20^{ου} αιώνα το οποίο πρωτοπαρουσιάστηκε στο Παρίσι το 1925. Εισηγητής του ο Γάλλος Αντρέ Μπρετόν.

Ο Υπερρεαλισμός, επηρεασμένος από τη σύγχρονη ψυχολογία και συγκεκριμένα από την ψυχανάλυση του Φρόυντ επιδιώκει μια ριζική αλλαγή της ζωής με την απελευθέρωση των ορμών του ενστίκτου. Πιστεύει ότι ο άνθρωπος πρέπει να πάψει να εξαρτάται από τη λογική και τη νοησιарχία. Η λογική περιορίζει τις δυνατότητες του ανθρώπου, γιατί υποτάσσει το κάθε τι σε τυποποιημένες αρχές. Το υποσυνείδητο, όπως πιστεύει, είναι πολύ πιο πλούσιο και πιο πραγματικό από τη λογική και μαζεύει μέσα του όλες τις επιθυμίες και τις δυνατότητές μας.

Τα χαρακτηριστικά του Υπερρεαλισμού στη Λογοτεχνία

- Απουσία προκαθορισμένου στόχου – θέματος (λειτουργεί ο μηχανισμός της τύχης)
- Επίδραση του υποσυνείδητου
- Απουσία λογικού ειρμού (αυτόματη γραφή)
- Παράτολμοι συνδυασμοί λέξεων και εικόνων
- Απουσία στίξης

Κύριοι εκπρόσωποι του Υπερρεαλισμού στην Ελλάδα είναι οι Ανδρέας Εμπειρίκος, Νίκος Εγγονόπουλος, Οδυσσέας Ελύτης

Πώς γεννήθηκε το Άξιον Εστί... δια στόματος Οδυσσέα Ελύτη

«Όσο κι αν μπορεί να φανεί παράξενο, την αρχική αφορμή να γράψω το ποίημά μου την έδωσε η διαμονή μου στην Ευρώπη τα χρόνια του '48 με '51. Ήταν τα φοβερά χρόνια όπου όλα τα δεινά μαζί - πόλεμος, κατοχή, κίνημα, εμφύλιος - δεν είχανε αφήσει πέτρα πάνω στη πέτρα. Θυμάμαι την μέρα που κατέβαινα να μπω στο αεροπλάνο, ένα τσούρμο παιδιά που παίζανε σε ένα ανοιχτό οικόπεδο. Το αυτοκίνητό μας αναγκάστηκε να σταματήσει για μια στιγμή και βάλθηκα να τα παρατηρώ. Ήτανε κυριολεκτικά μες τα κουρέλια. Χλωμά, βρώμικα, σκελετωμένα με γόνατα παραμορφωμένα, με ρουφηγμένα πρόσωπα. Τριγυρίζανε μέσα στις τσουκνίδες του οικοπέδου ανάμεσα σε τρύπιες λεκάνες και σωρούς

σκουπιδιών. Αυτή ήταν η τελευταία εικόνα που έπαιρνα από την Ελλάδα. Και αυτή, σκεπτόμουν, ήταν η μοίρα του Γένους που ακολούθησε το δρόμο της Αρετής και πάλεψε αιώνες για να υπάρξει. Πριν περάσουν 24 ώρες περιδιάβαζα στο Ουσί της Λωζάννης, στο μικρό δάσος πλάι στη λίμνη. Και ξαφνικά άκουσα καλπασμούς και χαρούμενες φωνές. Ήταν τα Ελβετόπαιδα που έβγαίνουν να κάνουν την καθημερινή τους ιππασία. Αυτά που από πέντε γενεές και πλέον, δεν ήξεραν τι θα πει αγώνας, πείνα, θυσία. Ροδοκόκκινα, γελαστά, ντυμένα σαν πριγκιπόπουλα, με συνοδούς που φορούσαν στολές με χρυσά κουμπιά, περάσανε από μπροστά μου και μ' άφησαν σε μια κατάσταση που ξεπερνούσε την αγανάκτηση.

Ήτανε δέος μπροστά στην τρομακτική αντίθεση, συντριβή μπροστά στην τόση αδικία, μια διάθεση να κλάψεις και να προσευχηθείς περισσότερο, παρά να διαμαρτυρηθείς και να φωνάξεις. Ήτανε η δεύτερη φορά στη ζωή μου - η πρώτη ήτανε στην Αλβανία - που έβγαينا από το άτομό μου, και αισθανόμουν όχι απλά και μόνο αλληλέγγυος, αλλά ταυτισμένος κυριολεκτικά με τη φυλή μου. Και το σύμπλεγμα κατωτερότητας που ένιωθα, μεγάλωσε φτάνοντας στο Παρίσι. Δεν είχε περάσει πολύς καιρός από το τέλος του πολέμου και τα πράγματα ήταν ακόμη μωδιασμένα. Όμως τι πλούτος και τι καλοπέραση μπροστά σε μας! Και τι μετρημένα δεινά επιτέλους μπροστά στα ατελείωτα τα δικά μας! Δυσχερестημένοι ακόμα οι Γάλλοι που δεν μπορούσαν να 'χουν κάθε μέρα το μπιφτέκι και το φρέσκο τους βούτυρο, δυσανασχετούσανε. Υπάλληλοι, σωφέρ, γκαρσόνια, με κοιτάζανε βλοσυρά και μου λέγανε: εμείς περάσαμε πόλεμο Κύριε! Κι όταν καμιά φορά τολμούσα να ψιθυρίσω ότι ήμουν Έλληνας κι ότι περάσαμε κι εμείς πόλεμο με κοιτάζανε παράξενα: α, κι εσείς έ; Καταλάβαινα ότι ήμασταν αγνοημένοι από παντού και τοποθετημένοι στην άκρη-άκρη ενός χάρτη απίθανου. Το σύμπλεγμα κατωτερότητας και η δεητική διάθεση με κυριεύαν πάλι. Ξυπνημένες μέσα παλαιές ενστικτώδεις διαθέσεις άρχισαν να αναδεύονται και να ξεκαθαρίζουν.

Η παραμονή μου στην Ευρώπη με έκανε να βλέπω πιο καθαρά το δράμα του τόπου μας. Εκεί αναπηδούσε πιο ανάγλυφο το άδικο που κατάρτεχε τον ποιητή. Σιγά-σιγά αυτά τα δύο ταυτίστηκαν μέσα μου. Το επαναλαμβάνω, μπορεί να φαίνεται παράξενο, αλλά έβλεπα καθαρά ότι η μοίρα της Ελλάδας ανάμεσα στα άλλα έθνη ήταν ότι και η μοίρα του ποιητή ανάμεσα στους άλλους ανθρώπους - και βέβαια εννοώ τους ανθρώπους του χρήματος και της εξουσίας. Αυτό ήταν ο πρώτος σπινθήρας, ήταν το πρώτο εύρημα. Και η ανάγκη που ένιωθα για μια δέηση, μου 'δωσε ένα δεύτερο εύρημα. Να δώσω, δηλαδή, σ' αυτή τη διαμαρτυρία μου για το άδικο τη μορφή μιας εκκλησιαστικής λειτουργίας. Κι έτσι γεννήθηκε το «Άξιον Εστί».

Οι συντελεστές του «Άξιον Εστί» μετά την
πρεμιέρα στις 19 Οκτωβρίου 1964.
Από αριστερά: Θόδωρος Δημήτριεφ,
Οδυσσέας Ελύτης, Μίκης Θεοδωράκης,
Μάνος Κατράκης, Γρηγόρης Μπιθικώτσης

1. Να εξηγήσετε ποια συναισθήματα διακατέχουν τον ποιητή στην αρχή και ποια στο τέλος του ποιήματος.
2. α) Να προσδιορίσετε το θέμα της β' στροφής και να σχολιάσετε δύο (2) από τα σχήματα λόγου με τα οποία αποδίδεται αυτό.
3. «Στο πιο πάνω ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη η απελευθέρωση παρουσιάζεται αλληγορικά ως αποτέλεσμα συλλογικού αγώνα». Να τεκμηριώσετε την πιο πάνω διαπίστωση με αναφορά σε συγκεκριμένους στίχους.
4. Σε ποιο ιστορικό γεγονός παραπέμπει η ποιητική αφήγηση στο άσμα δ', πώς συνδέεται με τον Χριστιανισμό και ποιο μήνυμα μεταδίδει;
5. Να σχολιάσετε το φως στο άσμα δ' του «Άξιον Εστί» όσον αφορά στον συμβολισμό του, τους παράγοντες που συμβάλλουν στην έλευσή του καθώς και τη λειτουργία του. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το ποίημα.
6. «Για να επιτευχθεί ένα έργο είναι αναγκαία η θυσία». Να σχολιάσετε τη θέση αυτή σε σχέση με το άσμα δ'.
7. Ποια χαρακτηριστικά της ποίησης του Ελύτη συναντούμε στο άσμα δ'; Να τεκμηριώσετε με στοιχεία από το ποίημα.
8. Να επισημάνετε μέσα από το άσμα δ' δύο (2) αισιόδοξα μηνύματα και να τα αναλύσετε με συντομία.

